

Erzurum'da Yaşayan Ocak Kültürü I: İkra Kesmek ve Ayare Almak

Doç.Dr. Yusuf Ziya SÜMBÜLLÜ *
Arş.Gör. M. Emin ALTINIŞIK **

ETÜ, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, I/1, Aralık 2015, Sayfa: 113-130

ÖZET

Çok renkli bir kompozisyonla karşımızda duran Anadolu-Türk halk kültürü içerisinde kendisi gelenekten geleceğe taşıma kapasitesine sahip uygulamalardan biri olan “Halk Hekimliği” ve bu uygulamanın önemli bir alt dalı olan “Ocak Kültürü” çalışmamızın genel çerçevesini oluşturmaktadır. Çalışmamızda, genel anlamda Halk Hekimliği ve Ocak Kültürü hakkında bilgiler verildikten sonra, bu kültürün Anadolu’da güçlü bir şekilde yaşatılmaya devam ettiği Erzurum’daki görüntüsü iki farklı uygulama eşliğinde dikkatlere sunulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kültür, gelenek, halk sağlığı, şifa

Culture of Ocak (Folk Healing) Living in Erzurum I: “İkra Kesmek” and “Ayare Almak”

ABSTRACT

Folk medicine, which is one of the practices that has the capacity of moving it self from tradition to the future within the Anatolian-Turkish folk culture appearing before us with a colorful composition; and “Ocak Culture (Folk Healing)” which is one of the sub-branches of this practice forms the general framework of our study. In our study, after information about Folk Medicine and Ocak Culture is given in general terms, the image of this culture in Erzurum, which continues its living vigorously in Anatolia will be presented in company with two different applications.

Key Words: Culture, tradition, public health, healing

* Erzurum Teknik Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

** Erzurum Teknik Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

Geleneksel kültürün popüler kültür karşısındaki var olma mücadelesi her ne kadar popüler kültür lehinde bir gelişme sergiliyor olsa da geleneksel olanın maziden beslenmiş olmaktan kaynaklanan gücü, onu bazen olduğu gibi bazen de mevcut kültüre adapte etmek suretiyle muhafaza edebilmektedir. Kültürün kendi doğasından kaynaklanan bu savunma mekanizması, kültürün temel nitelikleri ve gereksinimleri ile doğrudan bağlantılı olmakla ilgili toplum açısından da hayati bir önem arz etmektedir.

İçerisinde yaşamış olduğumuz kültür dairesi, kendine özgü/özgün bir kısım yapı taşı ile çevrelenmiş olsa da bu yapılanmanın kopyaladığı, etkilendiği ve beslendiği bir birikimler manzumesi olduğu da açıktır ki bu durum “Aslanın vücudu yediklerinden mürekkeptir” lafzı ile özetlenebilir. Bu yaklaşım, günümüzde muhtelif görüntüler eşliğinde yaşam mücadelesi veren pek çok töre, tören veya ritüelin ne surette var olduğunun da gösterenidir.

Kültürün yukarıda bahsetmeye çalıştığımız kendinden menkul koruma kalkanı genel anlamda kültür özel anlamda ise Türk kültürü içerisinde dünden bugüne varlığını sürdürdü gelen pek çok uygulamanın ne surete yaşamaya devam ettiğini temellendirmeye dönüktür ki çalışmamızın genel hatları doğrultusunda ele alacağımız “Ocak Kültürü” de bu noktadan hareketle ele alınacaktır.

Bilindiği üzere, insanoğlu var olduğu günden itibaren, çok bilinmeyenli denklem sarmalı şeklindeki hayat ile mücadele etmeye başlamış, bu mücadelede beden ve ruh sağlığının korunmasına ise apayrı bir özen göstermiştir. İnsanın kendisine veya hayvanına musallat olan hastalıkların veya muhtelif marazların def edilmesi adına mensup olduğu inanç veya kültürel birikim eşliğinde sergilediği arayışlar, bazen doğal tıp bazen de dinsel-büyüsel bir kısım uygulama şeklinde hayat bulmuştur.

“Kişinin günlük yaşamında birtakım maddi ve manevî etkilerden korunması; bedenî, zihni ve ruhi birtakım özürlerinin, hastalıklarının, rahatsızlıklarının giderilmesi yönünde halk, çeşitli inançlar ve uygulamalar geliştirmiştir. Her kültürel yapı, hastalık sorununa kendi kültürel değerleri, coğrafi özellikleri/çevre gerçekleri çerçevesinde çözümler geliştirmiştir. Kişilerin hastalık karşısındaki tutum ve uygulamaları da içine doğdukları kültürel çevrenin onlara sunduğu/aktardığı bilgilerin ışığında gelişmiştir. Fertlerin hastalık karşısındaki tutum ve davranışları, mensup oldukları toplumun değer oriyantasyonu (yönlendirme), inanç sistemleri veya tek kelimeyle kültürünün bir tezahürüdür”¹

Sağlıklı bireylerden oluşan bir toplumun inşasında, ilgili toplumun veya

¹ Orhan Türkdoğan, **Kültür ve Sağlık-Hastalık Sistemi**, MEB Yay., Ankara, 1991, s.168

bireyin mevcut birikimi nezaretinde verdiği çaba, modern tıp ilminin ne surette ortaya çıktığına ışık tutar niteliktedir ve bu durum modern tıbbın hali hazırdaki görüntüsüne ulaşmasında geleneksel tıbbın sağladığı katkısı da açığa çıkarmaktadır ki geleneksel tıp uygulamaları denince akla gelen ilk kavramın bu suretle “Halk Hekimliği” olduğu açıktır ki halk hekimliği: “*Halkın olanakları bulunmadığı zaman veya başka nedenlerle hekime başvuramayınca veya başvurmak istemeyince hastalıklarını teşhis ve tedavi amacıyla uyguladığı yöntem ve işlemlerin tümü*”² olarak tanımlanmaktadır.

Halk hekimliği türünden uygulamaların modern sağlık hizmetleri karşısında tutunabilmesinde, hatta son zamanlarda artan oranda popülerite kazanmasında kültürel-dini arka plan ihmal edilemez bir gerçek olmakla birlikte uygulamanın uzun ömürlülüğünde hasta veya hasta yakını açısından sağlanan psikolojik telkin de gözden uzak tutulmamalıdır.

*“Eski Türk inançlarından atalar kültürü, günümüzde farklı uygulamalar ve inanışlar arasında varlığını devam ettirmektedir. İnsan sağlığıyla ilgili konularda, halk arasında öncelikle modern bilim ve bilgi tercih edilir. Eski halk inançlarına dayalı bu tür halk hekimliği uygulamaları, doktor sonrası hasta yakınlarının iyileşmeye yönelik psikolojik telkin olarak bu uygulamalar önemli rol üstlenmektedir. İnanılarak, kutsallaştırılarak yapılan bu tür uygulamalar halk hekimliğinin kuşaklar boyu devam etmesini sağlamaktadır.”*³

Oldukça renkli inanç ve kültür dairelerinden beslenmiş Türk medeniyeti açısından büyük kıymet taşıyan “Halk Hekimliği” ve “Halk Hekimliği” kapsamında icra edilen pratikler, Türk kültür ve inanç tarihimize ait muhtelif öğelerin, motif ve değerlerin kodlandığı uygulamaları barındırmakla büyük önem taşımaktadır ki kültürel bir pratiğin halk tarafından benimsenmesi de onun geleceğe intikal etmesinin ön şartıdır. Bir diğer ifade ile halkın muhtelif sebeplerle içselleştirdiği töre-tören-adet-inanma-pratik, halk nazarında itibar edilemez hale gelen diğer yaklaşımlara nazaran her zaman çok daha uzun soluklu bir yaşam alanı bulabilmektedir.

“Geleneksel halk hekimliği uygulamaları, binlerce yıl öncesi atalarımızın tabiat olaylarını, çevrelerini algılama, anlamlandırma ve etkisinde kaldıkları olay ve durumlara karşı tepkide bulunma ve toplumsal yaşam içindeki etkileşimleri sonucu doğmuştur. Geleneksel tedavi anlayışında yaşanılmış, birçok kere denenmiş uygulamalar ve bu uygulamalar çevresinde gelişmiş inançlar etkili olmuştur. Kullanılabildikleri ölçüde, kalıp bilgi ve davranış olarak biçimlenen inanç ve uygulamalar nesilden nesile sistemli/resmi olmayan/unofficial yollarla aktarılmıştır. Yerleşik yaşama geçiş, şehirleşme ve dolayısıyla haberleşme, ulaşım imkânlarının gelişmesi, sağlıkla ilgili kurumların oluşturulması

² Pertev Naili Boratav, **100 Soruda Türk Folkloru**, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1999, s.122

³ Erman Artun, **Türk Halk Bilimi**, Kitabevi Yayınevi, İstanbul 2009, s.105

sürecinde geleneksel uygulamalar ile bilimsel tıp uygulamaları birlikte kullanıla gelmiş; değişen zaman ve şartlara göre de modern tıp uygulamaları yaygınlaşmıştır.”⁴

Halk hekimliği uygulamalarının gelenekten geleceğe naklinde sırtını dayadığı temel unsurlar hakkında vermeye çalıştığımız öz niteliğinde ki malumata ilaveten uygulamanın tatbik ettiği tedavi yöntemlerine de ismen temas etmemiz çalışmamızın seyri açısından faydadan uzak değildir ki geleneksel halk hekimliğinde, halk hekiminin muhtelif sağlık problemleri nedeniyle kendisine müracaat eden şahsı sağaltmak adına başvurduğu tedavi yöntemleri ki bu yöntemlerden dini-sihri içerik taşıyan uygulamalar çalışmamızda dikkate sunulan uygulamaları da kapsamaktadır, terimsel karşılıkları ile irvasa, parpılama, dinsel-büyüsel, bitki-hayvan - maden kökenli emler⁵ olarak sıralanabilir.

Geleneksel “Halk Hekimliği” uygulamaları içerisinde başlı başına yer tutan, Orta-Asya bozkırlarından Anadolu’nun en ücra yerlerine dek esen deva rüzgarlarının ortak adı olan “Ocak” kültürü de Türk kültür ve medeniyetinden beslenen bütün coğrafyalarda kutsallığına ve tedavi edici yönüne duyulan inanç etrafında güçlü bir şekilde yaşamaya devam etmektedir ki hastalıkları dini – sihri muhtevalı yöntemlerle tedavi ettiğine inanılan kişilere “Ocaklı” tedavi işlemlerinin icra edildiği mekana da “Ocak” adı verildiğini belirtmeliyiz.

Ocak kelimesinin etimolojik olarak, Eski Türkçe’de kullanılan od/oc/oç kökü ve bu kök üzerine getirilen –ak /-ağ eki ile ortaya çıktığı, ortaya çıkan kelimenin ise ses değişimine uğrayarak zamanla ocak şeklini aldı ifade edilmektedir ki⁶ ocak kelimesinin karşıladığı 10 farklı anlama da çalışmamızda yer vermeyi uygun buluyoruz.

“1-Ateş yakmaya yarayan her türlü yer,2- aynı amaç ve düşünce etrafında birleşen kimselerin kurduğu teşkilat, 3-çeşitli bitki tohumlarını ekmek için hazırlanan çukur,4- yüksek ve soylu aile,5-yeniçeri ocağı, 6-taş ve maden çıkarmak için açılan kuyu,7- Anadolu alevi topluluklarında tarikat ulularının soyu,8- yurt, 9-tekke ve büyük bir şeyhin evi, sülalesi,10- dedelerden beri, belli bir hastalığın iyi ettiğine inanılan

⁴ Mustafa Sever, “Türk Halk İnançlarında Ve Halk Hekimliği Uygulamalarında Meyve”, **TÜBAR-XVI-/2004-Güz**, s.96

⁵ İrvasa: Vücuda doğrudan müdahale gerektirmeyen daha çok hastaların telkin ile tedavi edilmesi

Parpılama: Vücuda çizme, kesme, delme, sopa ile vurma vb şekillerde doğrudan temas içeren tedavi yöntemi.

Dinsel-büyüsel: Hastalığın def’inde dua-muska veya sihri bir gizem taşıyan muhtelif yaklaşımlar-lafzlar –davranışlar kullanma.

Bitki-hayvan-madensel em (ilaç): Vücuda dahilen ve haricen zerk edilen hayvansal, bitkisel veya madensel muhtevalı katı-sıvı ile hastalığın ortadan kaldırılması.

⁶ İsmet Zeki Eyüboğlu, **Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü**, Sosyal Yayınları, İstanbul 1988, s.235

aile.”⁷

Ocak kelimesi aynı zamanda kültürel bir sembol olarak soyun devamına da işaret eder ki Türk toplumunda ailenin en kutsal temel değerlerden olması, ocak kültürünün mahiyetini daha bir önemli kılmaktadır. Bu surette ocak sözcüğü, eski metinlerde ve daha sonraları “soy ve sülale” anlamında kullanılageldiği gibi⁸ hem soy hem nesil hem tarikat liderlerinin adı hem de belli hastalıkları tedavi gücüne sahip insanlara verilen bir ad⁹ olarak da tanımlanmaktadır.

Abdülkadir İnan, Yaşar Ocak ve Orhan Acıpayamli'nin “Ocak” ve “Ocaklı” kavramlarına ve bu kavramları barındıran “Ocak” kültürüne ilişkin tespitleri, “Ocak” kültürünün beslediği kaynaklar ile sağaltma yetisine sahip “Ocaklı”ların ne surette ortaya çıkmış olabileceğine ilişkin önemli malumat içermektedir. İnan'a göre: “*Ateş ruhuna hitaben okunan şaman ilâhilerinden anlaşıldığına göre, aile ocağı kültü ile ateş kültü birbirinden ayırt edilmez. Aynı zamanda ocak kültü atalar kültüyle bağlıdır.*”¹⁰ Yaşar Ocak'a göre: “*Halk hekimliğinin bazı uygulamalarında atalar ve tabiat kültürleri arasında bir bağ vardır. Atalar kültü ataların takdirine dayanır. Atanın öldükten sonra ruhunun bir takım üstün güçlerle donanacağı ve bu sayede geride kalanlara yardım edeceği inancı vardır. Ataların eşyaları ve mezarları kutsal kabul edilip ruhlarına kurban sunulurdu. İslamiyetin kabulünden sonra atalar kültü Anadolu'da Türkler arasında veli kültürünün oluşumunda etkili rol oynamıştır. Üstün ruhlara donanmış insan tipi müslümanlıkla da bağdaşmıştır.*”¹¹ Orhan Acıpayamli'ye göre ise ocaklar: “*Türk halkının hakiki doktoru olan ocaklılar Orta Asya Şamanının bu güne ulaşmış şeklidir.*”¹²

“Ocak” kültürü içerisinde ele alınması gereken bir diğer kavram “El vermek”tir. Kavramın aşağıda verilecek olan izahından da anlaşılacağı üzere, ocaklı olmak ve sağaltma yetisine erişme adına bir dizi pratik ve prensip bulunmaktadır ki bu durum her önüne gelenin ocak veya ocaklı olamamasının da temel gerekçesidir.

“El verme; ocak olan kimsenin aynı sülaleden geleneği devam ettirebilecek olan bir erkek veya kadına, bu sağaltma uygulamasını sürdürmesi konusunda icazet vermesidir. El verme geleneği, ocak olan kişinin avucundan un, tuz ve kül yalama veya gele-

⁷ Ayşe Duvarcı, “Halk Hekimliğinde Ocaklar”, **Milli Folklor**, Eylül 1990, s.,34

⁸ İnan, Abdülkadir, Makaleler ve İncelemeler, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1987, s. 638

⁹ Celal Beydili, **Türk Mitolojisi Ansiklopedik Sözlük**, Çev. Eren Ercan, Yurt Kitap Yayın., Ankara, 2005, s. 436

¹⁰ Abdülkadir İnan, **Tarihte ve Bugün Şamanizm Materyaller ve Araştırmalar**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1995, s.76.

¹¹ Ahmet Yaşar Ocak, **Türk Halk İnanç ve Edebiyatında Evliya Menkabeleri**, Ankara, 1984, s.3

¹² Orhan Acıpayamli, “Türkiye Folklorunda Halk Hekimliği ve Özellikleri”, **A.Ü. DTCF Dergisi**, C:26, sayı:1-2, Ankara, 1969, s.5

neği devam ettirecek kişinin ağzına tükürme gibi uygulamalarla gerçekleşmektedir.”¹³

Genelde Anadolu-Türk coğrafyasında özelde ise Erzurum folklorunda tüm canlılığı ile yaşamaya devam eden sağaltma merkezleri yani ocaklardaki ortak paydanın hasta nazarından inanç merkezli olduğunu da belirtmek isteriz. Bir diğer ifade ile muhtelif sağlık problemleri nedeniyle el atmadık kapı bırakmayan ve beklediği sonuca modern tıp içerisinde ulaşamayan hasta için devreye en etkili rehabilite ögesi inanç girmektedir.

Bizce bu öge, halk hekimliği uygulamalarının gelenekten geleceğe taşınmasındaki en etkin araçtır. Şöyle ki, “Derdi veren Allah dermanını da verir” veya “Şifa verende değil alandadır” tarzında beyan edilen yaklaşımlarda, hasta veya hasta yakınları açısından hastalığının ortadan kalkması süreci adına gerçekleştirilen arayışlardan asla vazgeçilmemesi gerektiği genel bir kabule dönüşmüş olur ki bir şekilde iyileşeceğine inanan hasta için bu yaklaşım tedavinin müspet sonuç vermesi adına atılabilecek en sağlıklı adımdır. Özellikle ocakların tedavi yöntemlerinden biri olarak yukarıda ifade edilen dini-sihri tedavi metodunda karşımıza çıkan iyileşme beklentisi-inancı bir kez daha ifade edelim ki halk hekimliği-ocak uygulamalarında hekim-ocaklı-hasta ilişkisinin ön şartıdır.

*“Dinsel büyüsel nitelikli halk tıbbi uygulamalarının inanç boyutu ile bir başka tıbbi teori olan plasebo etkisi arasında da, iyileşmenin hastanın duygusal değişimi ile ilgili olması bakımından ilişki kurulabilir. Tedavi sırasındaki psikolojik süreçlere yönelik bir yaklaşım olan “plasebo etkisi” gerçek bir fiziksel tedavi uygulanmaksızın hastanın iyileşmeye koşullanmış olmasının olumlu sonuç vermesi ile açıklanmaktadır. Örneğin ocak uygulamalarında ocağa gelen kişiye ocak tarafından söylenen, “(şifa) verende değil alanda”, “önce itikadın olacak”, “inayeti Allah’tan”, “benim elimse geçer” ifadeleri hastanın inancını ve güvenini güçlendirerek koşullanmaya etki eder. Bu psikolojik sürecin, hiçbir fiziksel tedavi uygulanmadığı halde hastaya iyileşme umudu vererek hastalıktan önce hastanın iyileşmesini sağladığı söylenebilir.”*¹⁴

Yukarıdaki açıklamalar eşliğinde, Erzurum’da yaşayan ocak kültürü uygulamalarından dini-sihri tedavi uygulamaları kategorisine dâhil ettiğimiz iki farklı uygulamayı – ikra kesme, ayare- saha çalışması yöntemi etrafında yüz yüze görüşme tekniği etrafında elde etmiş olduğumuz veriler eşliğinde tanıtmak-güncelleme istiyoruz.

¹³ Adem Öger, “Tarsus ve Çevresinde Sağaltma Ocakları ve Bunlara Bağlı Uygulamalar”, **Turkish Studies**, Volume 5/1 Winter 2010, s. 1232

¹⁴ Tuba Saltık Özkan, “Geleneksel Tıpta İyileşmenin İnanç Boyutu Üzerine Kuramsal Yaklaşımlar: Psikosomatik Tıp, Plasebo Etkisi Ve Kuantum İyileşme”, **Milli Folklor**, Yıl 24, Sayı : 95, 2012, s.1-2

UYGULAMA I.¹⁵

AYDAN ALMA

Sizi tanıyabilir miyiz?

Adım Fikir Karabulut. 1952 doğumluyum. 42-43 yıldır bu evin geliniyim. Eşim Hamdullah Bey, 2015 yılının Nisan ayında vefât etti. Oğlum Ahmet ve gelinimle bu evde beraber yaşıyoruz.

Aydan alma (Ayere) nedir?

İştahsızlık, halsizlik, vücuttaki yaraların iyileşmemesi migren, baş ağrısı ve ayın hareketlerine bağlı olan hastalıkların tedavi edilmesi için yapılan ocak uygulamasıdır.

Halk arasında Aydan alma/Ayere hastalıklarını tedavi eden kişilere hangi adlar verilmektedir?

Aydan alma/Ayere hastalıklarını tedavi eden kişilere; hekim, hoca, şifacı ve ocakçı isimleri verilmekte ve bunların arasında hoca ismi daha yaygın olarak kullanılmaktadır.

Bu kişilerin özellikleri nelerdir?

Aydan alma/Ayere hastalığını tedavi eden kişiler, ocaktan olmalı ya da ocakta bulunmalıdırlar. Sıradan bir insan bile ocakta bulunduğu zaman, ocaktakilerin eşliğinde hastaları tedavi edebilir. Tedavi eden kişilerin özel olarak bir özelliği olmasa da tedavi sırasında okuduğu şifa ayetlerini bilmesi gerekmektedir.

Hastalar Aydan alma/Ayere uygulaması ile nasıl tedavi edilmektedir?

Aydan alma/Ayere ile hastaları tedavi etmede yöntem şöyledir: Öncelikle, hasta her iki kolunu dirseklere kadar ve her iki ayağını diz kapaklarına kadar açık bırakır. Uygulama sırasında kullanmakta olduğumuz yorgan ipi, tasın içindeki suya batırıldıktan sonra tahmini ölçülerle sağ elin bileği ile dirseği arasında üç farklı noktaya konulur. Son noktada bilek ile parmaklar arasından parmak sayısınca ölçü alınır. Bu işlem sol kola ve her iki ayağa da uygulanır. Daha sonra ise başın üzerinde belli ölçüler alınarak ip, boyuna bağlanır, bağlama işi yapılırken hastanın kendi ismi ve annesinin ismi tedaviyi uygulayan tarafından hastaya sorulur. Hasta da bu isimleri söyler. İşlem sırasında her ölçüden sonra ip suya batırılır. Batırıldıktan sonra şifa ayetleri ve duaları okunarak ipe bir düğüm atılır. Toplamda beş düğüm atılarak ip hastanın boynuna bağlanır Sonrasında ipin batırıldığı tasta hasta biraz su içer, geri kalan su ise hastanın yüzüne serpilir. İp, hastanın boynunda bir yıl kalır. Daha sonra, hasta uygulamamızda kullanılan bir diğer nesne olan çivi-

¹⁵ Kaynak Kişi: Fikir Karabulut; Derleme yeri: Tivnik Köyü; Derleme tarihi: 24.08.2015.

nin çakılacağı direğin altına getirilir. Hastanın boy hizasının 30-40 cm üstünden tedaviyi uygulayan kişi tarafından bir çivi direğe çakılır. Bu uygulama yapıldıktan sonra hastaya kuyunun suyundan bir miktar verilir, üç gün boyunca hasta bu suyu içer ve üçüncü günün sonunda da o suyla banyo yapar.

Aydan alma/Ayerede hangi belirtiler; hangi hastalığın işareti kabul edilmektedir?

Aydan alma/ayere dediğimiz hastalığın çocuklardaki belirtileri şunlardır: Halsizlik, kusma, ishal, iştahsızlık ve vücutta iyileşmeyen yaralar. Büyüklerde daha çok vücutta iyileşmeyen yaralar, baş ağrısı. Bu hastalıkların dışında konuşma ve yürüme engelli hastalar da ocağımızda tedavi edilmektedir.

Aydan alma/Ayere tedavisinde gerek teşhis gerek uygulama için kullanılan araç – gereçler var mı?

Hastalığın teşhisinde hastanın şikâyetleri dikkate alındığı için teşhise yönelik araç-gereç yoktur. Fakat tedavinin uygulanmasında bazı malzemeler kullanılmaktadır.

Evin içindeki kuyudan alınan bir tas su,

Yaklaşık 1 metre civarında bir ip,

Bir çekiç,

Bir mih ya da çivi,

Çivinin çakıldığı direk.

Gümüş para (Ocağımız tarafından ay şeklinde kesilen gümüş parayı hastanın üzerinde taşımamasını isterdik. Günümüzde gümüş para temin edilememesinden dolayı hastalığın tedavisindeki bu uygulama uzun süredir uygulanmamaktadır.)

Aydan alma/Ayere tedavisi öncesi ve sonrası okunan bir dua veya deyim var mı?

Aydan alma/Ayere tedavisinin öncesinde herhangi bir okuma söz konusu değildir. Tedavi yapılırken, 1 Fatıha, 3 ihlas, 1 Felak, 1 Nas, Haşr suresinin son 4 ayeti ve 1 Ayete'l-kürsi okunur. Bu surelere ilaveten Kuran-ı Kerim'den çeşitli şifa ve dua ayetleri okunur. Tedavi bittikten sonra şifa Allah'tan beklenir.

Dinî yolla tedavi yöntemi uyguluyor musunuz? Bunda nelere dikkat ediyorsunuz?

Tedavinin yapılma safhasında aslında dini bir uygulama yoktur, fakat okunan şifa ve dua ayetleri tedavinin dini yönüdür. Bunun yanında her daim abdestli olmak da lazımdır.

Hastalığı tedavi eden bu kişiler, başka faaliyetlerde de bulunuyor mu? (Sünnet, diş çekimi, ölü yıkama, doğum...)

Hayır. Günlük işlerimiz dışında başka işimiz yoktur.

El alma geleneği nasıl? Kimden ve nasıl aldınız?

43 yıl önce ben bu eve gelin geldiğim zaman kayınvalidem bu işi yapıyordu. Ben de kayınvalidemden aldım. Kayınvalidem de kayınvalidesinden yani Hamdullah Bey'in babaannesinden almış.

Aydan alma/Ayere ocaklarına ne zaman hangi durumlarda başvuruyor?

Genel olarak hastalar ilk önce doktorlara gidiyorlar ve doktordan olumlu bir yanıt alamadıkları zaman ocağa geliyorlar. Fakat daha çok ishal, halsizlik, iyileşmeyen yaralar, baş ağrısı gibi hastalıklara maruz kalmış hastalar ocağa geliyor. Bunun yanında az da olsa konuşma ve yürüme engelli hastalarda ocağa geliyor.

Adak adanır mı? Ocak uygulaması sonrası adak var mı?

Adak adanması ayere/aydan alma ocak uygulamasında yoktur.

Aydan alma/Ayere tedavi işlemini kimden kaç yaşında öğrendiniz?

19-20 yaşlarımda ben bu eve gelin geldim. Gelin geldiğim zaman ocak uygulamasını kayınvalidem yapıyordu. Kayınvalidemin vefatından sonra da ben ocağı uygulamaya başladım.

El aldıysanız, el aldığınız kişi yaşıyor mu?

Aydan alma/ayere ocak bana kayınvalidemden kaldı. Kayınvalidem şu an hayatta değil.

Ocaklı kişi sadece tek bir hastalığı mı tedavi ediyor, yoksa başka hastalıkları da tedavi edebiliyor mu? Bunun ölçütü nedir, nereden gelir?

Aydan alma/ayere ocağında bizim hastalık ayırımı yapacak belli bir ölçütümüz yoktur. Biz, bize geleni boş çevirmemeye özen gösteririz.

Aydan alma/Ayere tedavisi sonrası hastaya uyması gereken kurallar söylüyor musunuz? Dikkat edilmesi gereken gıdalar ve diyet listesi var mı?

Tedavi sonrasında hastaya özellikle ilk üç gün uyması gereken kuralların olduğunu sözlü olarak ifade ediyoruz. Bunun yanında hastalıktan tam olarak kurtulana kadar dikkat edeceği hususları da belirtiyoruz. Yeme ve içme ile ilgili herhangi bir yaptırımımız bulunmamaktadır. Yalnızca kuyunun suyunu içmesi yeterlidir.

Genelde hastalar, hastalığın hangi devresinde geliyor?

Hastalarımız genelde hastalığın ilerlediği dönemlerde gelmektedirler. Çünkü hastalık ortaya çıktığı zaman ya da hastalığın belirtileri baş gösterdiği zaman, hastalar doktora başvuruyor. Doktorda herhangi bir çaresi olmadığı zaman ise hastalar bize geliyor.

Tedavi sonrası yaptığınız uygulama sonrası karşılık olarak bir ücret alıyor mu? Alınıyorsa veya veriliyorsa bunlar neler oluyor?

Ayere ya da aydan alma tedavisi herhangi bir ücret karşılığında yapılmamaktadır. Gelenlerden herhangi bir ücret talebi olmamaktadır. Amaç, hastaların iyileşmesine vesile olmak ve hastalarla hasta yakınlarının hayır duasını almaktır.

Gelen hastalara tedaviyi uygulamada cinsiyet ayrımı var mı?

Evet, hastaların cinsiyetine göre erkek hastaları, rahmetli olmadan önce eşim tedavi ediyordu. Şimdi ise oğlum Ahmet tedavi ediyor. Bayan hastaları ise ben tedavi ediyorum.

Sizden sonra bu işi kim yapacak?

Aydan alma/Ayere ocağı bizim evimiz olduğu için birlikte yaşadığım oğlum Ahmet ile hanımı var. Benden sonra Ahmet'in hanımı devam ettirecek. Bu ev yıkılana kadar ya da kuyunun suyu kuruyana kadar bu evde kim bulunuyorsa o devam ettirecek.

Eşimin ticari hayatından dolayı köyden Erzurum'a taşındık. Yalnız kayın-pederim köydeki evin kapanmasına razı olmadı. Çünkü buradan çok kişi gelip şifa buluyor eğer kapatırsanız başınıza bela gelebilir, dedi. Erzurum'da iki yıl durdum ve ocağın kapanmasına razı olmayıp tekrar köye geldim ve ocağı devam ettirdim. Benden sonra gelinim ve bu evde oturanlar devam ettirecek.

Evinizde şebeke suyu var mı?

Hayır, kuyunun suyuna şebeke suyunu karıştırmadık. Eskiden suyu kova ile çekerdik şimdi hidrofor taktırdık, kuyunun üstünü de kapattık ve kuyudan çektiğimiz suyu evimizde ve diğer işlerimizde kullanıyoruz.

Kuyunun tarihi var mı?

Ben geldiğim zaman evin içinde kuyu vardı. Bu ev köyün yerlilerinin evidir. Tam olarak tarihini bilmiyorum ama evin tarihi çok eskilere dayanıyor. Ruslar Erzurum'u işgal ettiği zaman bu evin kapısını bir insan girecek kadar kırıp içeri girdiklerini kayınpederimden duymuştum. Bunu hesaba kattığımızda bu ev ve kuyunun tarihi yaklaşık 150 yıldan daha fazladır.

UYGULAMA II. ¹⁶

İKRA KESME I

Sizi tanıyabilir miyiz?

Adım Abdulhamit Akbulut. 55 yaşındayım. Erzurum'un yerlisiyim. Demden babama, babamdan da bana kalan saraçlık mesleğini devam ettirmeye çalışıyorum.

İkra kesme nedir?

Yeni doğan bebeklerin kemik yapıları ve kafatası henüz gelişmemiştir. Kemik yapısı gelişmemesine bağlı olarak bebeğin kafatasında bazı yumuşak yerler bulunmaktadır. Kafatasındaki bu boşluklar bebeğin hıçkırmasına ya da iç geçirmesine sebep olur. Bundan dolayı da çocuğun iç geçirmesini ve hıçkırığını kesmek için uygulanan işleme ikra kesme denir.

Halk arasında ikra kesme işlemini yapan kişilere hangi adlar verilmektedir?

Halk arasında bu işlemi yapanlara ikracı ve saraç adı verilmiştir.

Bu kişilerin özellikleri nelerdir?

Bu kişilerin özelliği saraç olmalarıdır. Saraçlardan başkası ikra kesme işlemi yapamaz.

İkra kesme uygulaması ile hastalar nasıl tedavi edilmektedirler?

Ustalardan gördüğümüz kadarıyla ikra kestirmek isteyen kişi, hiç konuşmadan ve selam vermeden dükkâna girer ve yanında getirdiği ekmekle birazda katığı tezgâhın üstüne koyar. Biz de gelen kişinin niyetini anlamış oluruz. Bizde bir parça deriyi keser, birkaç çırtma işleminden sonra gelen kişiye veririz. Yeni doğan bebeklerin hıçkırığını kesmek için tarafımca işlenen deri parçası bebeğin yastığının altına konur. Bebeğin bingıldağı dolana kadar o deri yastığın altında kalır.

İkra kesmek için hangi belirtiler kabul edilmektedir?

Aslında ikra kesmek için çocuğun yeni doğmuş olması yeterlidir. Bunun yanısıra bebeğin hıçkırması ya da iç geçirmesi belirti olarak kabul edilebilir.

İkra kesmek için gerek teşhis gerek uygulama da kullanılan araç – gereçler var mı?

İkra kesmede teşhis yapmak için herhangi bir araç-gereç kullanılmamak-

¹⁶ Kaynak kişi : Abdulhamit Akbulut; Derleme yeri: Akbulut Saraciye; Derleme tarihi: 24 Ağustos 2015.

tadır. Çocuğun yeni doğmuş olması teşhis için yeterlidir. Uygulamada kullanılan araçlar ise: İki adet kahverengi-siyah gibi farklı renklerde 3x4 ebatlarında deri, bir adet bıçak ya da teber, bir adet bıçkıdır.

İkra kesme uygulamasının öncesi ve sonrası okunan bir dua veya deyim var mı?

Uygulamanın öncesinde herhangi bir okuma ya da özel olarak söylenen bir söz yoktur. Yalnızca uygulama sonrasında hem biz hem de ikra kestirek için gelen kişi, ilk önce Peygamberimize daha sonra Veysel Karani'nin ruhuna hediye edilmek üzere üç İhlas ve bir Fatiha okuruz.

Dini yolla tedavi yöntemi uyguluyor musunuz? Bunda nelere dikkat ediyorsunuz?

İkra kesme uygulamasının sonrasında Kuran-ı Kerim'den okunan surelerin dışında dini bir yöntem yoktur. Yalnızca uygulama yapılırken ve sonrasında sureler okunurken abdestli olmaya özen gösterilir.

Hastalığı tedavi eden bu kişiler, başka faaliyetlerde de bulunuyor mu? (Sünnet, diş çekimi, ölü yıkama, doğum...)

İkra kesme işlemini yapan kişilerin mesleği saraçlıktır. Saraçlık dışında herhangi bir işle uğraştıkları bilinmemektedir.

İkra kesmede el alma geleneği nasıl? Kimden ve nasıl aldınız?

İkra kesme uygulamasında el alma yoktur. Uygulama saraçlık mesleğine has olduğu için, saraçlık mesleğinde kalfa olan herkese ikra kesme yetkisi verilmiştir. Yani bir insan, ikra kesmek için en az kalfa olmak durumundadır. Ben kalfa olduktan ikra kesmeye başladım.

İkra kesme ocaklarına ne zaman hangi durumlarda başvuruluyor?

Çocuk, doğduktan sonraki ilk ayda ve bebekte hıçkırık, iç geçirmesi gibi durumlarda ocağa başvurulmaktadır.

Adak adanır mı? Ocağın uygulaması sonrası adak var mı?

İkra kesme uygulamasının öncesinde ve sonrasında adak adama yoktur. Yalnız yeni doğan çocuklar için akika kurbanı adı altında adak adanır ki bunun araçlarla ya da ikra kesme ile hiçbir bağlantısı yoktur.

İkra kesme işlemini kimden kaç yaşında öğrendiniz?

İkra kesme uygulamasını ilk olarak ilkokul çağlarımda babamda gördüm ve ondan öğrendim. Sonrasında da saraçlık mesleğinin yanında ikra kesme uygulamasını da yapıyorum.

El aldysanız, el aldığınız kişi yaşıyor mu?

İkra kesme uygulamasıyla ilgili olarak dediğim gibi bizde el alma yoktur. Yalnızca saraçlık mesleğinde kalfa olmak şartı vardır. Ben babamdan gördüm ve öyle öğrendim. Yani babamın yerine ben geçtim. Babam şuan hayatta değil.

Ocaklı kişi sadece tek bir hastalığı mı tedavi ediyor, yoksa başka hastalıkları da tedavi edebiliyor mu? Bunun ölçütü nedir, nereden gelir?

İkra kesme uygulaması sadece yeni doğan çocuklar için yapılır. Bunun dışında herhangi bir hastalık için uygulanmaz.

İkra kesme sonrası hastaya uyması gereken kurallar söylüyor musunuz? Dikkat edilmesi gereken gıdalar ve diyet listesi var mı?

İkra kesme uygulamasından sonra tek bir kural vardır o da işlenen deri, bebeğin yastığının altına konulmalıdır. Bunun haricinde herhangi bir işlem yoktur.

Tedavi sonrası yaptığınız uygulama sonrası karşılık olarak bir ücret alıyor mu? Alınıyorsa veya veriliyorsa bunlar neler oluyor?

Uygulamadan sonra herhangi bir ücret almıyoruz ve de talep etmiyoruz. Yalnızca ikra kestirmek isteyen kişi, bir ekmek veya bir ekmeğin yarısı ya da bir ekmeği çeyreğinin içine peynir, zeytin, helva, et gibi katık koyarak dükkâna gelir. Ve hazırladığı katığı hiçbir şey demeden tezgâhın üstüne koyar.

İkra kesme uygulamasında cinsiyet ayrımı var mı?

Yeni doğan bütün çocuklara uygulanır.

Sizden sonra bu işi kim yapacak?

Şu anda benden sonra bu işi yapacak kimse yok. Bu işi yapmak için en az kalfa olmak lazımdır. Şimdilik kalfayı bırakın, bu dükkânda bir çırak bile yoktur.

Bir piriniz var mı?

Pirimizi Veysel Karani Hazretleri olarak biliyoruz. Fakat Yemen-i Ekber diye birisinin de pirimiz olduğu söylenir. Bu konuda çeşitli rivayetler olduğu için mutabık bir isim yoktur.

Uygulamayı bize anlatır mısınız?

İlk önce Peygamber efendimizin ve sonra saraçların pirinin ruhuna üç İhlas bir Fatiha hediye ediyoruz. Sonra bir parça deri keserek birkaç çirtma işleminden sonra gelen kişiye veriyoruz. Gelen kişi de ikrayı alıp evine götürür. Peygamberimize ve saraçların piri olan Veysel Karani'ye üç ihlas bir Fatiha okur sonra deriyi çocuğun yastığının altına koyar. Bu işlem yapıldıktan sonra çocuğun hıçkırması kesilir.

Saraçlar olarak kendi aranızda bir birlikteliğiniz var mı?

Eskiden saraçlar odası vardı. Şimdi saraçlar azaldığı için öyle bir birlikteliğimiz yoktur. Fakat oda olarak kunduracılar derneğine bağlıyız.

UYGULAMA III¹⁷

İKRA KESME II

Sizi tanıyabilir miyiz?

Benim ismim Metin Mutaf, 54 yaşındayım. Çocukluğumdan beri saraçlık yapıyorum.

İkra kesme nedir?

İkra, yeni doğan çocuklarda hıçkırık, anlık nefes kesilmesi olarak adlandırılan geçici durumdur.

Halk arasında ikra kesme işlemini yapan kişilere hangi adlar verilmektedir?

Halk arasında bu işlemi yapanlara saraç denir.

Bu kişilerin özellikleri nelerdir?

İkra kesme, saraçlık mesleği ile bağlantılı olduğu için ikra kesme işlemini yapan kişilerin saraç olması zorunludur.

İkra kesme uygulaması ile hastalar nasıl tedavi edilmektedirler?

Yeni doğan bebeklerin hıçkırığını kesmek için bebeğin yastığının altına saraçlar tarafından işlenmiş olan bir deri parçası konur. Bebeğe hıçkırık geçene kadar deri yastığın altında kalır.

İkra kesmek için hangi belirtiler kabul edilmektedir?

İkra kesmek için tedavinin uygulanacağı tek belirti, bebeğin yeni doğmuş olmasıdır.

İkra kesmek için gerek teşhis gerek uygulama da kullanılan araç – gereçler var mı?

Uygulama yeni doğan çocukların bütününe kapsadığından teşhis için araç-gereç yoktur. İkra kesme uygulamasında bir adet 3x4, 4x5 ya da 3x3, 5x5 abatlarında iki deri parçası kullanılır. Bu deriler farklı renkte olmalıdır. Deri üzerinde yapılan kesme işlemi için teber diye ifade edilen bıçak ya da bıçkı adı verilen

¹⁷ Kaynak kişi: Metin Mutaf; Derleme yeri: Metin Mutaf'ın İşyeri; Derleme tarihi: 24 Ağustos 2015.

aletler kullanılır.

İkra kestirmeye gelen kişi nelere dikkat etmelidir?

İkra kestirmek için dükkâna gelen kişi bir veya yarım ekmek ve yanında peynir, zeytin, döner, helva gibi katıklar getirir. Daha sonra gelen kişi hiç konuşmadan dükkâna girer ve elindeki ekmek ve katığı tezgâha bırakır, eliyle selam verir. İkra kesme işlemi bittikten sonra gelen kişiye ikra kesilen deri verilir ve üç ihlas bir Fatiha okur, çocuğun yastığının altına koy, okuduğun sureleri Veysel Karani Hazretlerinin ruhuna bağışla denir. Artık ikra kestiren ya teşekkür edip dükkândan ayrılır ya da saraçla sohbet eder.

İkra kesme uygulamasını bize anlatır mısınız?

İlk önce Peygamber efendimizin ve sonra saraçların pirinin ruhuna üç İhlas bir Fatiha okuyoruz. Sonra bir parça deri kesip bıçkı ile yanlarına zikzaklar çizerek ve üstüne de iki kesik atma suretiyle deri parçasını hazır hale getiririz. Hazırlanan bu deriyi gelen kişiye veriyoruz. Peygamberimize ve saraçların piri olan Veysel Karani'ye üç ihlas bir Fatiha okumasını ve sonrasında deriyi çocuğun yastığının altına koymasını belirtiyoruz. Bu işlem yapıldıktan sonra çocuğun hıçkırığı Allah'ın izniyle kesilir.

İkra kesme uygulamasının öncesi ve sonrası okunan bir dua veya deyim var mı?

İkra kesmenin öncesinde, ikra kesen kişi Peygamberin ve saraçlar pirinin ruhuna üç İhlas bir Fatiha okur. Uygulama bittikten sonra hem ikra kesen ve hem de ikra kestiren kişi, ilk önce Peygamberimize daha sonra Veysel Karani'nin ruhuna hediye edilmek üzere üç İhlas ve bir Fatiha okur.

Dinî yolla tedavi yöntemi uyguluyor musunuz? Bunda nelere dikkat ediyorsunuz?

İkra kesme işlemi sırasında saracın abdestli olması dikkat edilmesi gereken bir husus olmasının yanısıra uygulamanın öncesi ve sonrasında üç İhlas bir Fatiha okunur.

Hastalığı tedavi eden bu kişiler, başka faaliyetlerde de bulunuyor mu? (Sünnet, diş çekimi, ölü yıkama, doğum...)

Saraçlık mesleğinden başka bir meslekleri yoktur.

İkra kesmede el alma geleneği nasıl? Kimden ve nasıl aldınız?

Saraçlık mesleğinde kalfalık bir nevi el alma yöntemidir. Ben babamdan aldım. Babama da dedemden geçmiş.

Tedavi eden ocaklıya dair, ocaklılığına dair veya el aldığı ocağına bağlı

gelişen bir hikâye ve efsane var mı?

Saraçaların ve ikra kesmenin piri olarak kabul edilen Veysel Karani Hazretleri'nin bir sözüne atfen gelenek devam ettirilmektedir. Veysel Karani buyurmuş ki: "Saraçların tezgahından ekmek eksilmesin."

İkra kesme ocaklarına ne zaman hangi durumlarda başvuruluyor?

Yeni doğan bebeklerin, doğduktan sonraki günler ya da bir ay içinde saraçlara gelinerek çocuğun ikrası kesilir.

Adak adanır mı? Ocak uygulaması sonrası adak var mı?

İkra kesme uygulamasının öncesinde ve sonrasında adak adama yoktur.

İkra kesme işlemini kimden kaç yaşında öğrendiniz?

İkra kesme uygulamasını ilk olarak çocukluk çağlarımda babamda gördüm ve ondan öğrendim. Sonrasında da saraçlık mesleğinde kalfa olduktan sonra ikra kesme uygulamasını da yapıyorum.

El aldıysanız, el aldığınız kişi yaşıyor mu?

El almadım sadece dükkânda çıraklıktan kalfalığa terfi ettikten sonra babamdan bu işi devraldım.

Ocaklı kişi sadece tek bir hastalığı mı tedavi ediyor, yoksa başka hastalıkları da tedavi edebiliyor mu? Bunun ölçütü nedir, nereden gelir?

İkra kesme uygulaması sadece yeni doğan çocuklar için yapılır. Bunun dışında herhangi bir hastalık için uygulanmaz.

İkra kesme sonrası hastaya uyması gereken kurallar söylüyor musunuz? Dikkat edilmesi gereken gıdalar ve diyet listesi var mı?

İkra kesme uygulamasından işlenen deri, bebeğin yastığının altında kalması konusunda uyarı yapılmaktadır. Bunun yanında herhangi bir diyet ya da beslenme listesi yoktur.

Tedavi sonrası yaptığınız uygulama sonrası karşılık olarak bir ücret alıyor mu? Alınıyorsa veya veriliyorsa bunlar neler oluyor?

İkra kesme uygulamasının öncesinde ve sonrasında gelen kişilerden hiçbir ücret talep edilmemektedir. Sadece ikra kestirmeye gelen kişi, saracın bir günlük yiyeceğini getirip tezgâhın üstüne koyar.

İkra kesme uygulamasında cinsiyet ayrımı var mı?

İkra kesme sadece yeni doğan erkek bebeklere yapılmaktadır ve kız çocuklarına yapılmaz. Fakat günümüzde kız çocukları için gelenlere de yapılmaktadır.

Sizden sonra bu işi kim yapacak?

Şu anda benden sonra bu işi yapacak kimse yok. Saraçlık mesleğini yürütmesi için oğlumu düşündüm, fakat hızlı bir şekilde değişen teknolojinin dışında kalacağı için onu bu mesleğe sokmadım. Şimdilik benden sonra bu mesleği yürütecek kimse yoktur.

Piriniz kim?

Saraçların ve ikra kesenlerin piri Veysel Karani Hazretleri olarak kabul edilmektedir.

Sağlık sektöründe günden güne müspet yönde görülen gelişmeler daha kaliteli bir hayat sürme adına insanlığa hizmet etmeyi sürdürmekle birlikte, modern tıp içerisinde aradığını bulamayan pek çok insanın geleneksel tıp arayışlarından geri kalmadığı da açıkça ortadadır. Sağlığına kavuşma adına her türlü yola başvurmaktan geri durmayacak olan insanlığın hayata tutunabilmesi adına en güçlü dayanağın inanç merkezli olduğu da göz önüne alındığında, ocak kültürünün gelenekten geleceğe nüfuz edebilmesindeki sır da ortaya çıkmış olmaktadır.

Ocak kültürü konusunda oldukça renkli bir kompozisyona sahip olan Anadolu coğrafyasında hali hazırda faaliyet gösteren ocakların uygulayıcı ve uygulama yöntemleri etrafında bütüncül bir göz ile taranması, ortaya çıkacak sonuçların "Anadolu'da Yaşayan Ocaklar" genel başlığı altında bir araya getirilerek web ortamına taşınması, kültürün korunması ve yaşatılmasına hizmet etmekten uzak değildir.

Son söz olarak belirtmeliyiz ki uzun soluklu dini-tarihi-kültürel arka planı ve geniş zamanlı tatbikat alanı ihtiva ediyor olmakla, halk hekimliği ve bu uygulamanın bir alt dalı olan ocak türünden pratiklerin hurafe gözü ile bakılan geleneksel muhtelif uygulamalara karşın halk nazarında kendine mahsus bir yeri dün olduğu gibi bugün ve yarın da olacaktır.

KAYNAK ESERLER

Acıpayamlı, Orhan, “Türkiye Folklorunda Halk Hekimliği ve Özellikleri”, **A.Ü. DTCF Dergisi**, C:26, sayı:1-2, Ankara, 1969.

Artun, Erman, **Türk Halk Bilimi**, Kitabevi Yayınevi, İstanbul 2009.

Beydili, Celal, **Türk Mitolojisi Ansiklopedik Sözlük**, Çev. Eren Ercan, Yurt Kitap Yayınları, Ankara, 2005.

Boratav, Pertev Naili, **100 Soruda Türk Folkloru**, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1999.

Duvarcı, Ayşe, “Halk Hekimliğinde Ocaklar”, **Milli Folklor**, Eylül, 1990.

Eyüboğlu, İsmet Zeki, **Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü**, Sosyal Yayınları, İstanbul 1988.

İnan, Abdülkadir, **Makaleler ve İncelemeler**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1987.

_____, **Tarihte ve Bugün Şamanizm Materyaller ve Araştırmalar**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1995.

Ocak, Ahmet Yaşar, **Türk Halk İnanç ve Edebiyatında Evliya Menkabeleri**, Ankara, 1984.

Öger, Adem, “Tarsus ve Çevresinde Sağaltma Ocakları ve Bunlara Bağlı Uygulamalar”, **Turkish Studies**, Volume 5/1 Winter 2010.

Özkan, Tuba Saltık, “Geleneksel Tıpta İyileşmenin İnanç Boyutu Üzerine Kuramsal Yaklaşımlar: Psikosomatik Tıp, Plasebo Etkisi ve Kuantum İyileşme”, **Milli Folklor**, Yıl 24, 2012.

Sever, Mustafa, “Türk Halk İnançlarında Ve Halk Hekimliği Uygulamalarında Meyve”, **TÜBAR-XVI-/2004-Güz**.

Türkdoğan, Orhan, **Kültür ve Sağlık-Hastalık Sistemi**, MEB Yay., Ankara, 1991.

Kaynak Kişiler:

Kaynak Kişi 1

Adı-Soyadı: Fikir Karabulut.

Memleketi: Erzurum

Yaş: 63

İş: Ev Hanımı

Kimden Öğrendiği: Büyüklerinden

Derleme yeri: Tivnik Köyü

Derleme tarihi: 24.08.2015

Kaynak Kişi 2

Adı-Soyadı: Abdulhamit Akbulut

Memleketi: Erzurum

İş:Saraç

Kimden Öğrendiği: Ustasından

Yaş: 56

Derleme yeri: Akbulut Saraciye

Derleme tarihi: 24 Ağustos 2015

Kaynak Kişi 3

Adı-Soyadı: Metin Mutaf

Memleketi: Erzurum

İş: Saraç

Kimden Öğrendiği: Ustasından

Derleme yeri: Metin Mutaf'ın İşyeri

Derleme tarihi: 24 Ağustos 2015